

Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Artykuł:

Krzywicki Ludwik: Bibliografia urzędowych materiałów statystycznych, dotyczących statystyki rolniczej w byłych trzech zaborach

Źródło:

Kwartalnik Statystyczny Tom 1 1924 zeszyt 1 strony 75-82

Artykuł udostępniony cyfrowo w ramach zadań projektu pt.
„Digitalizacja i udostępnianie online »Bibliografii gospodarki Wielkopolski 1919-39«
H. Maciejewskiej” (SONB/SP/550684/2022)

LUDWIK KRZYWICKI.

Bibliografia urzędowych materiałów statystycznych, dotyczących statystyki rolniczej w byłych trzech zaborach.

Niniejszy przyczynek do bibliografii statystyki rolniczej obejmuje wyłącznie materiały urzędowe, wydawane przez rządy zaborcze, a w tym lub innym stopniu dotyczące dzielnic polskich. Z natury więc rzeczy nie weszły do tego przyczynku żadne publikacje, wydawane przez osoby prywatne, lub nawet instytucje takie, jak Biuro Pracy Społecznej w Warszawie. W drodze wyjątkowej umieszczono publikacje polskie, które ukazały się w okresie powstawania państwa polskiego (głównie z ramienia Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej) przed ostatecznym ukonstytuowaniem się Głównego Urzędu Statystycznego.

Materiały statystyczne są z natury rzeczy rozrzucone w wydawnictwach urzędowych tych trzech państw, które podzieliły były pomiędzy siebie obszary dawnego państwa polskiego. Jako podręczniki, zawierające sumaryczne zestawienie wyników dochodzeń statystycznych, służyć mogą:

A. Krzyżanowski i A. Kumaniecki;
Statystyka Polski, Kraków 1915,
Roczniki Statystyki Królestwa Polskiego, lata 1913, 1914, 1915, wydane pod redakcją Wł. Grabskiego i E. Strassburgera, Warszawa.

Nadto:

a) dla dzielnic polskich, które znalazły się w obrębie państwa pruskiego:

Statistisches Jahrbuch für das deutsche Reich (Rocznik ten zaczął wychodzić w r. 1880, wydawany staraniem Urzędu Statystycznego Rzeszy Niemieckiej).

Jahrbuch für die amtliche Statistik des preussischen Staates: Wyszło pięć tomów, t. I 1863, t. II 1867, t. III 1869, t. IV 1876, t. V 1883; poczem wydawnictwo to, podjęte staraniem Krajowego Urzędu Sta-

tystycznego pruskiego, przemianowane zostało w *Statistisches Handbuch für den preussischen Staat*: ukazały się cztery tomy, t. I 1888, t. II 1893, t. III 1898, t. IV 1903. W r. 1904 w zamian tego podręcznika zaczęto wydawać stały rocznik: *Statistisches Jahrbuch für den preussischen Staat*.

b) dla dzielnic polskich, leżących w obrębie państwa austriackiego:

Oesterreichisches Statistisches Handbuch, wydawany od r. 1882 corocznie staraniem Centralnej Komisji Statystycznej w Wiedniu (przedtem wychodziły *Tafeln zur Statistik der oesterreichischen Monarchie* 1849—1865, oraz *Statistisches Jahrbuch* 1863—1881).

Statistisches Jahrbuch des K. K. Ackerbau-Ministeriums, staraniem Ministerstwa Rolnictwa w Wiedniu.

Rocznik Statystyki Galicji, staraniem Krajowego Urzędu Statystycznego, t. I, r. 1886; t. II, 1887-8; t. III, 1889—91.

Podręcznik Statystyki Galicji, wydawany staraniem Krajowego Biura Statystycznego we Lwowie.

c) dla dzielnic polskich, leżących w obrębie państwa rosyjskiego:

Sbornik swiedienij po Rossii (w wydawnictwie *Statistika Rossijskoj Imperii*, tomy I, X, XL).

(*Statisticeskij*) *Jeżegodnik Rossii*, wydawany staraniem Centralnego Komitetu Statystycznego w Petersburgu (od r. 1904).

Sbornik statistiko-ehonomiczskich swiedienij po siel-schomu choziajstwu, wydawany staraniem Ministerstwa Rolnictwa w Petersburgu.

Ale te źródła nie mogą wystarczać, gdy chodzi o bliższą znajomość z jakąkolwiek sferą stosunków gospodarczych rolniczych. Należy wtedy sięgnąć do wydawnictw drobiazgowych. Poniżej podano takie publikacje urzędowe statystyczne, ułożone według działów

I. Własność ziemska, podział jej według wielkości, oraz według użytków.

1. Dzielnice polskie w obrębie państwa pruskiego.

a) Wydawnictwa Statystycznego Urzędu Rzeszy Niemieckiej:

aa) drukowane w *Statistik des deutschen Reiches*:

Landwirtschaftliche Betriebsstatistik nach der Berufszählung vom 1882, Nowa serja, tom 5.

Die Landwirtschaft im deutschen Reiche nach der landwirtschaftlichen Betriebszählung vom 14. Juli 1895, Nowa serja, t. 112.

Landwirtschaftliche Betriebszählung nach der Berufs- und Betriebszählung vom 12. Juli 1907, Nowa serja, t. 212.

Die Bodenbenutzung nach den landwirtschaftlichen Aufnahmen des Jahres 1876, Pierwsza serja, t. XLIII.

bb) drukowane w *Vierteljahrshefte zur Statistik des deutschen Reiches*:

Die Ergebnisse der Ermittlung der landwirtschaftlichen Bodenbenutzung im Sommer 1883, Rocznik 1885, I; to samo im Jahre 1893, Rocznik 1894, IV; im Jahre 1900, Rocznik 1902, III; im Jahre 1913, Rocznik 1915, IV.

cc) odrębnie wydane:

Die Bodenkultur des deutschen Reiches: Atlas der landwirtschaftlichen Bodenbenutzung nebst Darstellung der Forstfläche nach der Aufnahme im Jahre 1878, Berlin 1881.

b) Wydawnictwa Krajowego Urzędu Statystycznego pruskiego:

aa) drukowane w *Preussische Statistik*:

Vergleichende Übersicht des Standes und Ganges der preussischen Landwirtschaft in den Jahren 1862 und 1863, t. VII, Berlin 1864.

Grundeigentum und Gebäude im preussischen Staate auf Grund der Materialien der Gebäudesteuerrevision vom Jahre 1878, t. 103, Berlin 1889.

Grundeigentum und Gebäude im preussischen Staate auf Grund der Gebäudesteuerrevision vom Jahre 1893, t. 146, Berlin 1898.

Statistik der Landwirtschaft (land- und forstwirtschaftlichen Bodenbenutzung) im preussischen Staate für das Jahr 1900, t. 168 (dwie części), Berlin 1902.

Die Bodenbenutzung in Preussen im Jahre 1913, t. 246, Berlin 1918.

bb) drukowane jako dodatki do *Zeitschrift des k. preussischen statistischen Landesamts*:

Besitzverhältnisse der Eigentümer von Grundstücken mit mindestens 60 M. Grundsteuer-Reinertrag, nach dem Stande vom Jahre 1902, tom dodatku XLII.

Statistik der Gärtnerei im Preussen nach der Erhebung vom 2 mai 1905, tom dodatku XXXV, Berlin 1910.

W r. 1923 wydział prawno-ekonomiczny Pomorskiej Izby Rolniczej w Toruniu wydał:

S. T. Manthey: *Książka adresowa gospodarstw rolnych ponad 50 hektarów wojew. pomorskiego*, Toruń 1923 (z podaniem obszaru i rodzaju upraw).

2. Dzielnice polskie w obrębie państwa austriackiego.

a) Prace drukowane w *Oesterreichische Statistik*:

Ergebnisse der Grundbesitzstatistik in den im Reichsrate vertretenen Königreichen und Ländern nach dem Stande vom 31. Dezember 1896 (z polskich dzielnic uwzględniono jedynie Śląsk), t. LVI, zeszyt V, Wiedeń 1903.

Ergebnisse der landwirtschaftlichen Betriebszählung vom 3. Juni 1902, t. LXXXII (zeszyt I, Wiedeń 1909, poświęcony rozważaniom ogólnej natury; zeszyt 4, Wiedeń 1907, Śląskowi; zeszyt 5, Wiedeń 1908, Galicji).

b) Wydawnictwa Krajowego Biura Statystycznego:

aa) w *Wiadomościach Statystycznych o stosunkach krajowych*.

W. Ochenskowski: *Ziemska własność gmin w Galicji*, Rocznik I, zeszyt 1.

J. Kleczyński i K. Hempel: *Ekonomiczne stosunki Galicji*, Rocznik VII (zeszyt 1: stosunki włościan w Galicji; zeszyt 2: stosunki większej własności ziemskiej w Galicji).

T. Pilat: *Własność tabularna w Galicji*, t. XII, Lwów 1891.

J. Buzek: *Własność tabularna w Galicji z końcem r. 1902*, t. XX, zeszyt 3, Lwów 1905.

J. Rutkowski: *Własność tabularna w Galicji z końcem r. 1912*, t. XXV, zeszyt 2, Lwów 1916.

J. Rutkowski: *Galicyski kataster gruntowy jako podstawa statystyki własności ziemskiej*, t. XXV, zeszyt 3, Lwów 1916.

T. Brzeski: *Parcelacja własności tabularnej w Galicji*, t. XXIII, zeszyt 2, Lwów 1910.

T. Pilat: *Rozdrobnienie własności włościańskiej w Galicji*, t. X, zeszyt 1, Lwów 1887.

T. Pilat: *Grunta podlegające wspólnemu używaniu w Galicji*, t. XV, zeszyt 2, Lwów 1896.

bb) odrębnie wydane:

Skorowidz dóbr tabularnych w Galicji, Lwów 1890 r.

Skorowidz dóbr tabularnych w Galicji według stanu z r. 1902, Kraków 1905.

Dodatek do Skorowidza dóbr tabularnych w Galicji, zawierający zmiany do r. 1909, Lwów 1909.

3. Dzielnice polskie w obrębie państwa rosyjskiego.

- a) Wydawnictwa Centralnego Komitetu Statystycznego w Petersburgu, a mianowicie:

Statisticeskij Wremennik Rossijskoj Imperii, serja III, t. 4, Petersburg 1884: *Raspredielenije ziemel po ugodijam w Jewropejskoj Rossii za 1881 god.*; tamże t. 10, Petersburg 1886: *Pozemelnaja sobstwenność Jewropejskoj Rossii 1877—1886 gg.*; tamże, t. 14, Petersburg 1886: *Swiedienija o ziemlewladienii w Priwislinskih gubernijach.*

Statistika Rossijskoj Imperii, t. XV, XVI i XVII (*Wołosti i gminy*, Petersburg 1890—1892, tom XVII, poświęcony Kongresówce) — obszar według gmin ziemi włościańskiej i liczba gospodarstw włościańskich.

Wołosti i ważniejszija selenija Jewropejskoj Rossii, t. III, Petersburg 1885 (gub. Wołyńska); t. V, Petersburg 1886 (województwa dzisiejsze Wileńskie, Nowogrodzkie, Poleskie i część Białostockiego) — obszar gruntów według gmin ze szczególnem uwzględnieniem gruntów ornych.

Statistika poziomelnoj sobstwenności i naselionnych miest Jewropejskoj Rossii, t. V, Petersburg 1882 (gubernje litewskie); t. III, Petersburg 1884 (Wołyń).

Statistika Rossijskoj Imperii, t. XXII i XXIII (*Główniejszija dannija poziomelnoj statistiki po obśledowanju 1887 goda*). W tomie XXII zeszyt IV poświęcony gub. Wileńskiej, Petersburg 1897; zeszyt VIII — Wołyńskiej, ib. 1897; zeszyt IX — Grodzieńskiej, ib. 1896; zeszyt XXII — Mińskiej, ib. 1896. Tom. XXIII, Petersburg 1893, zajmuje się wyłącznie b. Królestwem Kongresowem.

Statistika ziemlewladienija 1905 g.

Nadto bardziej wyspecjalizowane poszukiwania:

Statisticeskij Wremennik Rossijskoj Imperii, serja III, t. II, Petersburg 1884: *Jewrejskoje nasielenie i ziemlewladienie w jugo-zapadnych gubernijach, wchodjaszczich w czertu osiedlosti* (uwzględniono niektóre gubernje, wchodzące w skład województw kresowych).

Wremennik Centralnago Statisticeskago Komiteta, Nr. 49 (Petersburg 1901): *O jewrejskom ziemlewladienii unie gorodow, posadow i miesteczek w 1900 godu.*

Co do materiałów, dotyczących rodzajów uprawy, przytoczono je w dziale IV, 3.

Nadto:

Sielsko-choziajstwiennyja masziny i orudja (*Statistika Rossijskoj Imperii*, t. LXXIX) Petersburg 1913.

- b) Wydawnictwa Warszawskiego Komitetu Statystycznego:

Trudy Warszawskago Statisticeskago Komiteta: t. XV, o własności ziemskiej w r. 1894; t. XVII o własności włościańskiej w r. 1870 i 1899; t. XXI, statystyka własności ziemskiej włościańskiej, drobno

szlacheckiej i t. d. w początkach r. 1904; t. XXIV, o wielkiej i drobnej własności ziemskiej; t. XXV, o własności ziemskiej prywatnej w r. 1901; t. XXX; o własności ziemskiej prywatnej w początkach r. 1907; t. XXXIV, podział gruntów według użytków i wielkości posiadania; t. XXXIX, część 2, o własności ziemskiej w r. 1909.

- c) Prace, korzystające ze źródeł urzędowych drukiem nie ogłoszonych:

D. S. Anuczin: *Oczerki ekonomiceskago położenia hrestijan w gubernijach Carstwa Polskago*, Radom 1875.

Nieco wiadomości dotyczących obszaru gruntów i ich podziału w gubernjach poszczególnych można znaleźć w wydawanych corocznie w każdej gubernji *Przegłądach gubernjalnych* (*Obzory*), bądź w tak zwanych *Pamiatnych kniżkach* (np. w Pamiętniku gub. łomżyńskiej za rok 1906, Łomża 1906, umieszczono szczegółowy opis wiosek i folwarków z podaniem obszaru).

II. Obdłużenie.

1. Dzielnice polskie w obrębie państwa pruskiego.

Die ländliche Verschuldung in Preussen, w *Preussische Statistik*, t. 191 (część I, Berlin 1905; część II, Berlin 1905, część III, Berlin 1908).

2. Dzielnice polskie w obrębie państwa austriackiego.

Materiały dotyczące zmian własności ziemskiej ogłaszano najpierw w *Mitteilungen aus dem Gebiete der Statistik*, za lata 1868—1870 (tomy XVI, XVIII i XIX); później w *Statistisches Jahrbuch* i *Oesterreichisches Statistisches Handbuch*, 1871—1887; w r. 1884 i od 1888 r. w *Oesterreichische Statistik*, jako zeszyt zatytułowany *Statistik der Rechtspflege*, nazwę tą w r. 1910 zmieniono na *Tafelwerk zur oesterr. Justiz-Statistik*. Tamże i pod temi samemi tytułami od r. 1898 zamieszczano statystykę licytacji nieruchomości.

Nadto następujące tomy *Wiadomości Statystycznych o stosunkach krajowych*,

T. Pilat, T. Zajączkowski, K. Jasiński, J. Rutkowski: *Licytacje sądowe posiadłości włościańskich i małomiejskich w Galicji* w latach 1867 i 1868, tudzież 1875 i 1874, *Rocznik I*, zeszyt 2; w latach 1875—1879, *Rocznik VI*, zeszyt 1, Lwów 1880; w latach 1880—1883, *Rocznik VIII*, zeszyt 3; w r. 1894 i w latach poprzednich, t. XV, zeszyt 3, Lwów 1896; w latach 1895—1897, t. XVII, zeszyt 2, Lwów 1899; w latach 1910—1912, t. XXV, zeszyt 1, Lwów 1914.

L. Caro: *Lichwa na wsi w Galicji w latach 1875—1891*, t. XIV, zeszyt 2, 1892.

3. Dzielnice polskie w obrębie państwa rosyjskiego.

a) Wydawnictwa Centralnego Komitetu w Petersburgu:

Wremiennik Centralnago Staticheskago Komiteta, Nr. 2, (*O zadolżennosti ziemlewladienia*). Petersburg 1888, Nr. 6, (*Kolichestwo zemli zalożennoj w ziemelnych bankach*), Petersburg 1889.

b) Nadto co do b. Królestwa Kongresowego:

Zbiór wiadomości statystycznych, odnoszących się do dóbr ziemskich, obciążonych pożyczką Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, Warszawa 1881.

J. Rostworowski: *Wiadomości Statystyczne, dotyczące dóbr obciążonych pożyczką Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego*, Warszawa 1896.

III. Serwituty, szachownica pól, dzierżawy i t. d.

1. Dzielnice polskie w obrębie państwa pruskiego.

Podczas spisów przedsiębiorstw rolniczych pytano, czy kto gospodaruje na własnej ziemi, na wydzierżawionej i t. d. Materiały odpowiednie statystyczne, ob. dział I.

2. Dzielnice polskie w obrębie państwa austriackiego.

Podczas spisów przedsiębiorstw rolniczych pytano, czy kto gospodaruje na własnej ziemi, na wydzierżawionej i t. d. Odpowiednie materiały statystyczne, ob. dział I, 1.

Nadto:

F. Morawski: *Dzierżawy w obrębie własności tabularnej w Galicji w Wiadomościach statystycznych o stosunkach krajowych* (1892), t. XV, zeszyt 2, Lwów 1896 r.

3. Dzielnice polskie w obrębie państwa rosyjskiego.

- a) *Prawila o zamienie serwitutow w Warszawskom General-Gubernatorstwie i w Chołmskoj gubernii* (projekt rządu rosyjskiego złożony w r. 1913 w Dumie Państwowej z sumaryczną statystyką serwitutów.)
- b) *Trudy Warszawskago Statisticheskago Komiteta*. Tomy XXIV o serwitutach, t. XXV o szachownicy, t. XXX o szachownicy, serwitutach, dzierżawach,
- c) *Przyczynki do statystyki b. Królestwa Polskiego*: tom II, *Serwituty w r. 1912* (z drobiazgową bibliografią przedmiotu), Warszawa 1918.

IV. Zasiewy i plony.

1. Dzielnice polskie w obrębie państwa pruskiego.

a) Wydawnictwa Urzędu Statystycznego Rzeszy Niemieckiej:

Stan zasiewów był w okresie lat 1893—1898 ogłaszany w *Vierteljahrshefte zur Statistik des deutschen Reiches*, wraz z oceną plonów ostatecznych; nadto od r. 1893 do czasów ostatnich co miesiąc od kwietnia do grudnia w *Deutscher Reichsanzeiger*. Co do plonów, umieszczano przegląd ich roczny za lata 1878—1883 w *Deutsche Statistik* (tomy XXXVII, XLIII, XLVIII, LIII, LIX), za lata 1883—1891 w *Monatshefte zur deutschen Statistik*, później w *Vierteljahrshefte zur deutschen Statistik*. W ostatnio wymienionem czasopiśmie od r. 1899 umieszczano wiadomości o uprawie konopi. Informacje o uprawie buraków cukrowych za lata 1895—1908 w *Monatliche Nachweise über den auswärtigen Handel*.

Nadto opracowanie tych materiałów:

Rückblick auf die beiden Jahrzehnte 1878—1887 und 1888—1897 (*Vierteljahrshefte zur deutschen Statistik*, 1890, t. III).

b) Wydawnictwa Krajowego Urzędu Statystycznego Pruskiego, a mianowicie *Preussische Statistik*:

Die Ergebnisse der Ermittlung der landwirtschaftlichen Bodenbenutzung und des Ernteertrages im preussischen Staate im Jahre 1878, t. LII, Berlin 1879.

Die Ergebnisse der Ermittlung des Ernteertrages im Jahre 1879, nebst Anhang, enthaltend die Angaben über die Bodenbenutzung der Gemarkungen der Städte, Landgemeinden, Guts- und Forstbezirke und die Bonitätsziffern des Ackerlandes derselben, t. LVII, Berlin 1881.

Die Ergebnisse der Ermittlung des Ernteertrages in Preussen im Jahre 1880, t. LXII (Berlin 1881), *im Jahre 1881*, t. LXVII (Berlin 1882); *im Jahre 1882*, t. LXXIII (Berlin 1883); *im Jahre 1883*, t. LXXXI (Berlin 1884); *für das Jahr 1884*, t. LXXXV (Berlin 1886); *für das Jahr 1885*, t. LXXXVIII (Berlin 1886); *für das Jahr 1886*, t. XCII (Berlin 1887); *für das Jahr 1887*, t. XCVII (Berlin 1888); *für das Jahr 1888*, t. 105 (Berlin 1889); *für das Jahr 1889*, t. 110 (Berlin 1890); *für das Jahr 1890*, t. 115 (Berlin 1891); *für das Jahr 1891*, t. 119 (Berlin 1892); *für das Jahr 1892*, t. 126 (Berlin 1893).

Die Ergebnisse der Ermittlung der landwirtschaftlichen Bodenbenutzung und des Ernteertrages im preussischen Staate im Jahre 1893, t. 133 (Berlin 1894).

Die Ergebnisse der Ermittlung des Ernteertrages im preussischen Staate für das Jahr 1894, t. 137 (Berlin 1895); *für das Jahr 1895*, t. 141 (Berlin 1896); *für das Jahr 1896*, t. 147 (Berlin 1897, t. 154 (Berlin 1898); *für das Jahr 1897*, t. 159 (Berlin 1899).

Die Ergebnisse der Ermittlung des Anbaues und des Ernteertrages im preussischen Staate für das Jahr 1899, t. 161 (Berlin 1900).

Statistik der Landwirtschaft (Anbau, Saatenstand, Ernteerträge, Hagelwetter und Wasserschäden) im preussischen Staate für das Jahr 1900, t. 165 (Berlin 1901); *für das Jahr 1901*, t. 170 (Berlin 1902); *für*

das Jahr 1902, t. 180 (Berlin 1903); für das Jahr 1903, t. 186 (Berlin 1904); für das Jahr 1904, t. 192 (Berlin 1905); für das Jahr 1905, t. 197 (Berlin 1906); für das Jahr 1906, t. 202 (Berlin 1907); für das Jahr 1907, t. 212 (Berlin 1908); für das Jahr 1908, t. 217 (Berlin 1909); für das Jahr 1909, t. 221 (Berlin 1910); für das Jahr 1910, t. 225 (Berlin 1911); für das Jahr 1911, t. 230 (Berlin 1912); für das Jahr 1912, t. 235 (Berlin 1913); für das Jahr 1913, t. 260 (Berlin 1914); für das Jahr 1914, t. 268 (Berlin 1915); für das Jahr 1918, t. 257.

Po wyjściu Niemców z ziem polskich pod zaborem pruskim Główny Urząd Żywnościowy w Poznaniu na podstawie przeprowadzonych przez siebie dochodzeń ogłosił drukiem:

Wyniki stwierdzenia powierzchni zasiewów w Ks. Poznańskim w r. 1919.

Wyniki oszacowania plonów roślin okopowych w Ks. Poznańskim w r. 1919.

Wyniki oszacowania plonów roślin kłosowych i strączkowych w Ks. Poznańskim w r. 1919.

Nadto stan ziemiopłodów ogłaszano w *Biuletynie Wydziału Statystycznego Departamentu Apropowizacji i Wiadomościach* tegoż Wydziału (w r. 1920; rzeczy drukowane tylko do użytku wewnętrznego).

Buławski R. i Kozlikowski Stefan: *Wiadomości z zakresu statystyki gospodarczej b. dzielnicy pruskiej*, Poznań 1922 (Powierzchnia zasiewów i plony w latach 1919, 1920, 1921).

2. Dzielnice polskie w obrębie państwa austriackiego.

a) Wydawnictwa Ministerstwa Rolnictwa w Wiedniu: (Wiadomości tymczasowe jeszcze nie ustalone ogłaszano w *Statistische Nachrichten aus dem Gebiete der Landwirtschaft* pod nazwą: *Anbau und Ernte der wichtigsten Körnerfrüchte — vorläufige Ergebnisse*).

Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau-Ministeriums umieszczał corocznie przeglądy stanu zasiewów, plonów i uprawnej przestrzeni.

b) Wydawnictwa Krajowego Biura Statystycznego, a mianowicie *Wiadomości Statystyczne o stosunkach krajowych*:

T. Pilat: *Nieurodzaj w Galicji w r. 1875 i jego następstwa*, Rocznik III, zeszyt 1.

T. Pilat: *Zbiory w r. 1876 w Galicji z dodatkiem podziału powierzchni kraju podług głównych rodzajów uprawy i poglądu na stosunki robocizny*, Rocznik III, zeszyt 2.

J. Kleczyński: *Zbiory w Galicji w r. 1879*, Rocznik VI, zeszyt 1.

T. Pilat: *Rozmiary głównych rodzajów uprawy*, Rocznik VI, zeszyt 2, Lwów 1881.

T. Pilat: *Rozmiary głównych rodzajów uprawy w Galicji*, t. IX, zeszyt 2.

K. Jasiński: *Obszary uprawione pod poszczególne płody rolnicze na własności tabularnej w r. 1896-7*, t. XVI, zeszyt 3.

3. Dzielnice polskie w obrębie państwa rosyjskiego.

a) Wydawnictwa Centralnego Komitetu Statystycznego w Petersburgu.

W Rosji od r. 1901 wydawano w przyczynkach odrębnych corocznych wiadomości tymczasowe o obszarze gruntów pod uprawą: *Predwaritielnaja swiedenija o ploszczadach posiewa chlebow i drugich ważniejszych polewowych rastenij* (tytuł w r. 1904 zmieniono na *Predwaritielnaja dannaja i t. d.*) oraz w r. 1883 przystąpiono do publikacji materiałów o wielkości plonów: *Urożaj 1883* (Petersburg 1884), 1884 (tamże 1885), 1885 (tamże 1886), 1886 (tamże 1887), 1887 (tamże 1888), a także *Srednij urożaj w Jewropejskoj Rossij za 1883—1884 gody* (*Statistika Rossijskoj Imperji*, t. IV, 1888), ale materiały, dotyczące 10 gubernji b. Królestwa Kongresowego zaczęto drukować dopiero z rokiem 1888, a mianowicie:

Statistika Rossijskoj Imperji. Urożaj, tomy: ¹

Rok 1888 — t. VII: VI	Rok 1902 — t. LIV
„ 1889 — t. IX	„ 1903 — t. LVII
„ 1890 — t. XIV	„ 1904 — t. LIX
„ 1891 — t. XIX	„ 1905 — t. LX
„ 1892 — t. XXVII	„ 1906 — t. LXIV
„ 1893 — t. XXVIII	„ 1907 — t. LXVII
„ 1894 — t. XXX	„ 1908 — t. LXIX
„ 1895 — t. XXXV	„ 1909 — t. LXXI
„ 1896 — t. XXXVI	„ 1910 — t. LXXIII
„ 1897 — t. XLII	„ 1911 — t. LXXXV
„ 1898 — t. XLVI	„ 1912 — t. LXXXVIII
„ 1899 — t. XLIX	„ 1913 — t. LXXXI
„ 1900 — t. LI	„ 1914 — t. LXXXVI
„ 1901 — t. LIII	

Nadto Centralny Komitet Statystyczny w Petersburgu wydał:

Wjes czetwerti zierna oddielnych chlebow w 1888—99 godach (*Wremiennik Centr. Statist. Komiteta*, Nr. 47, Petersburg 1900).

Srednij sbor chlebow i kartofielia za 1883—1892 (*Wremiennik Centr. Stat. Komiteta*, Nr. 34, Petersburg 1894), i to samo za lata 1896—1900 (tamże, Nr. 51, Petersburg 1902).

Posiewnyja ploszczadi 1881, 1887, 1893—1899 (*Wremiennik Centr. Stat. Komiteta*, Nr. 48, Petersburg 1901).

¹ Prócz tego wychodziły corocznie jako odrębne broszury *Sbor ozimych i jarowych chlebow*. Wydawnictwo to w r. 1899 aż do 1907 nosiło inną nazwę

Główniejszije rezultaty urożaja ozimych i jarowych chlebow i kartofielia, a od r. 1904 *Predwaritielnaja dannaja o sborje, posiewje i osiatkie chlebow*.

Wremja naczala polewych rabot, drukowane w *Wremienniku Centralnago Statisticheskago Komiteta*, Nr. 46, Petersburg 1900, oraz pod rozszerzonym tytułem, *Statistika Rossijskoj Imperji*, t. LXXXIX, Petersburg 1914.

b) Wydawnictwa Ministerstwa Rolnictwa:

Sbornik statistichiesko-ekonomiczeskich swiedienij po sielskomu choziajstwu od r. 1907 zamieszczał corocznie wiadomości sumaryczne o przestrzeni zajętej w Królestwie Polskiem pod uprawę zbóż i warzyw, oraz o plonach.

c) Wydawnictwa Warszawskiego Komitetu Statystycznego:

Trudy Warszawskiego Statisticheskago Komiteta, t. XIII (ogólna charakterystyka statystyki plonów w Królestwie Polskiem); t. XXIV (plony w r. 1905), t. XXX (plony w r. 1906); t. XXXVII (produkcja zbóż za lata 1904–1907).

V. Ceny ziemi, ziemiopłodów i t. d.

1. Dzielnice polskie w obrębie państwa pruskiego.

Urząd Statystyczny Rzeszy Niemieckiej zamieszczał stale biuletyny cen zboża, mąki, kartofli, bydła, mięsa, masła od r. 1893 w *Vierteljahrshefte zur deutschen Statistik* (od r. 1896 pod wspólną nazwą: *Zur Statistik der Preise*), nadto co do pszenicy, żyta, jęczmienia i owsa codzienne, tygodniowe, miesięczne i kwartalne biuletyny w *Deutscher Reichsanzeiger*, a także roczne w *Roczniku statystycznym*.

Krajowy Urząd Statystyczny Pruski dla r. 1909 ogłosił: *Monats- und Jahrespreise wichtiger Verpflegungsmittel in 154 preussischen Berichtsorten*, *Preussische Statistik*, t. 222 (Berlin 1910), i odtąd publikował te materiały corocznie pod nieco zmienioną nazwą: *Monats- und Jahrespreise wichtiger Lebens- und Verpflegungsmittel*, *Preussische Statistik*, rok 1910, t. 227 (Berlin 1911); rok 1911, t. 232 (Berlin 1911); rok 1912, t. 237 (Berlin 1913); rok 1913, t. 244 (Berlin 1914); rok 1914, t. 247 (Berlin 1915); rok 1915, t. 250 (Berlin 1917); rok 1916, t. 253 (Berlin 1918).

Co do ceny gruntów:

Kaufpreise ländlicher Grundstücke in Preussen im Durchschnitt aus den Jahren 1895 bis 1912, *Ergänzungshefte zur Zeitschrift des k. preussischen statistischen Landesamts*, t. XLIV (Berlin 1917).

Po wyjściu Niemców notowane ceny w Poznańskim zamieszczono w pracy urzędowej, która wyszła pod redakcją R. Buławskiego i St. Kozlikowskiego, obacz dział IV, Nr. 1, bieżące zaś ceny publikowane w *Wykazach cen artykułów pierwszej potrzeby*, które wydawał Wydział Statystyczny przy Departamencie Aprowizacji Ministerstwa b. dzielnicy pruskiej w r. 1919 i 1920.

2. Dzielnice polskie w obrębie państwa austriackiego.

Ogłaszano biuletyny cen na ziemiopłody w *Statistische Nachrichten aus dem Gebiete der Landwirtschaft* (najpierw miesięcznie, a w latach 1905–1911 tygodniowe, w końcu znowu miesięcznie).

3. Dzielnice polskie w obrębie państwa rosyjskiego.

a) Ministerstwo Handlu i Przemysłu wydawało: *Swod towarnych cjen na glawnych russkich i inostrannyh rynkach*; tutaj między innymi notowano ceny ziemiopłodów na rynku warszawskim,

b) *Trudy warszawskiego statisticheskago Komiteta*, t. XXIV (ceny gruntów).

c) Wydawnictwa Centralnego Komitetu Statystycznego w Petersburgu:

Drukowane we *Wremienniku Centralnago Statisticheskago Komiteta*:

Cieny na zemlju, Nr. II, Petersburg 1889.

Cieny na pszenicu, roż, owies i jaczmiem w 1881–1888 god., Nr. 3, Petersburg 1888.

Cieny na prowiant i juraż, Nr. 4, Petersburg 1889.

Materjały po waprosu o stoimosti obrabotki zemli, Nr. 10, Petersburg 1889.

Opyt rasczota stoimosti pszenicy, rzi, owsa i jaczmenia w proizvodstwie, Nr. 12, Petersburg 1889.

VI. Zwierzęta gospodarskie.

1. Dzielnice polskie w obrębie państwa pruskiego.

a) wydawnictwa Urzędu Statystycznego Rzeszy Niemieckiej:

aa) *Statistik des deutschen Reiches*:

Die Ergebnisse der Viehzählung vom 10. Januar 1873, serja pierwsza, t. VIII.

oraz spisy przedsiębiorstw, ob. dział I Bibliografji.

bb) *Monatshefte* (1877–1891), a później od r. 1892, *Vierteljahrshefte zur deutschen Statistik*:

Die Ergebnisse der Viehzählung vom 10. Januar 1883, Rocznik 1884, VI; vom 1. Dezember 1892 und 1893, Rocznik 1894, t. I i II; vom 1897, Rocznik 1898, II,

cc) *Ergänzungshefte zu Vierteljahrsheften zur deutschen Statistik*:

Die Ergeb. d. Viehz. v. r. Dez. 1900, Rocznik 1903, I

„ „ „ „ „ „ 1904, „ 1905, IV

„ „ „ „ „ „ 1907, „ 1909, I

„ „ „ „ „ „ 1912, „ 1914, I

„ „ „ „ „ „ 1913, „ 1914, IV

dd) *Vierteljahrshefte zur deutschen Statistik*:

Endgültige Ergebnisse der Schweinezählung vom 2. Juni 1913, Rocznik 1913, IV.

Endgültige Ergebnisse der Schweinezählung vom 2. Juni 1914, Rocznik 1914, IV.

die Viehhaltung im Deutschen Reiche nach der Zählung vom 1. Dezember 1914, Rocznik 1915, III; *vom 1. Dezember 1915*, Rocznik 1916, II

Schweinezahlungen vom 15. März und 15. April 1915, Rocznik 1917, IV; *Viehweidenzählung vom 1. Oktober 1915*, Rocznik 1917, IV; *vom 15. April 1916*, Rocznik 1917, IV.

Viehzählung vom 1. Dezember 1916, Rocznik 1917, IV; *vom 1. März 1917*, Rocznik 1917, IV; *vom 1. Juni 1917*, Rocznik 1917, IV.

b) Wydawnictwa Krajowego Urzędu Statystycznego pruskiego:

aa) *Preussische Statistik*:

Die Ergebnisse der Viehzählung im preussischen Staate nach den Aufnahmen vom 10. Januar 1873, t. XXI (Berlin 1876); *vom 10. Januar 1883*, t. LXXVII (Berlin 1884); *vom 1. Dezember 1892*, t. 120 (Berlin 1894); *vom 1. Dezember 1897*, t. 153 (Berlin 1898).

Die endgültigen Ergebnisse der Vieh- und Obstzählung vom 1. Dezember 1900 im preussischen Staate, t. 172 (Berlin 1905); *der ausserordentlichen Viehzählung vom 1. Dezember 1902*, t. 185 (Berlin 1906); *der Viehzählung vom 1. Dezember 1904*, t. 201 (Berlin 1907); *der ausserordentlichen Viehzählung vom 1. Dezember 1906*, t. 210 (Berlin 1908); *der Viehzählung vom 2. Dezember 1907*, t. 218 (Berlin 1910).

Der Viehstand der Haushaltungen nach den Viehgattungen auf Grund der Zählung vom 2. Dezember 1907, t. 219 (Berlin 1916).

Die endgültigen Ergebnisse der Viehzählung vom 2. Dezember 1912, t. 241 (Berlin 1916).

Der Viehstand der Haushaltungen nach den einzelnen Viehgattungen auf Grund der Zählung vom 2. Dezember 1912, t. 242 (Berlin 1917).

Die endgültigen Ergebnisse der Vieh- und Obstzählung vom 1. Dezember 1913 und der Viehzählungen vom 1. Dezember 1914 und 1915, t. 252 (Berlin 1916).

bb) *Zeitschrift des k. preussischen Statistischen Landesamts*:

Der Viehstand nach der Stückzahl der Tiere auf Grund der ausserordentlichen Viehzählung vom 1. Dezember 1908, tom XXX dodatków; *vom 1. Dezember 1909*, t. XXXIV dodatków; *vom 1. Dezember 1910*, t. XXXVII dodatków.

cc) oddzielnie wydane:

Der Viehstand der Gemeinden und Gutsbezirke im preussischen Staate; Berlin 1875 (część I obejmuje Poznańskie i Prusy Królewskie, część II Śląsk).

Viehstands-Lexicon für das Königreich Preussen, Berlin 1884, i taki sam skorowidz wydany

1894—1895 (zeszyt 1 i 2 obejmuje Prusy Królewskie i Książęce, zeszyt 5 Poznańskie, zeszyt 6 Śląsk)

Viehstands- und Obstbaum-Lexicon vom Jahre 1900 für den preussischen Staat, Berlin 1903, oraz taki sam skorowidz wydany w r. 1915, z podobnym układem zeszytów, jak poprzednie skorowidze bydła.

Wynik spisów w b. zaborze pruskim zwierząt gospodarskich, które dokonano po wyjściu Niemców w r. 1919 i 1920 z inicjatywy Ministerstwa b. dzielnicy pruskiej, ogłoszono w wydawnictwie *Wiadomości Statystyczne* z zakresu statystyki gospodarczej b. dzielnicy pruskiej, patrz dział IV, Nr. 1.

2. Dzielnice polskie w obrębie państwa austriackiego.

a) Wydawnictwa Centralnej Komisji Statystycznej w Wiedniu:

aa) *Bevölkerung und Viehstand der im Reichsrathe vertretenen Länder im Jahre 1869*.

bb) *Oesterreichische Statistik*:

Ergebnisse der Volkszählung und der mit derselben verbundenen Zählung der häuslichen Nutztiere vom 31. Dezember 1880, t. II, zeszyt 2, Wiedeń 1882 (oraz *Erläuterungen und Ergänzungen zu den Daten der Viehzählung vom 31. Dezember 1880*, t. XII, zeszyt 1, Wiedeń 1886).

Ergebnisse der Viehzählung vom 31. Dezember 1890, oraz *Detailbearbeitung der Viehzählungsergebnisse vom 31. Dezember 1890*, t. XXXIV.

Die Viehzählung vom 31. Dezember 1900 in den im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, nowa serja, t. V, zeszyt 1, Wiedeń 1912, zeszyt 2, Wiedeń 1917.

cc) *Viehstands-Lexicon der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach dem Ergebnisse der Viehzählung vom 31. Dezember 1910* (zeszyt 2 poświęcony Śląskowi, zeszyt 3 — Galicji)

b) *Wiadomości Statystyczne o stosunkach krajowych*, wydawane przez Krajowe Biuro Statystyczne:

S. Komornicki: *Główne wyniki spisu bydła rogatego z dnia 31. grudnia 1890*, t. XIII, zeszyt 2.

S. Kasznica i M. Nadobnik: *Najważniejsze wyniki spisu ludności i spisu zwierząt domowych według stanu z dnia 31. grudnia 1910 r.*, t. XXIV, zeszyt 1, Lwów 1912.

M. Nadobnik: *Stan koni, bydła rogatego i trzody chlewnej w Galicji w styczniu 1916 r.*, tom XXV, zeszyt 3, Lwów 1917.

3. Dzielnice polskie w obrębie państwa rosyjskiego.

a) Wydawnictwa Centralnego Komitetu Statystycznego w Petersburgu:

Statistika Rossijskoj Imperiji: Wojenno-konskaja pierepis za 1888, t. XX (Petersburg 1891); za 1893—1894 g., t. XXXVII, (Petersburg 1896); za 1899—1901, t. LV (Petersburg 1902).

Koniewodstwo po dannym wojenno-konskich perepisej 1900—1906, Petersburg 1907.

Wremiennik Centralnego Statistycznego Komiteta: Swiedenija o koliczestwie skota w 1900 g., No. 50 (Petersburg 1901)

b) Wydawany przez Ministerstwo Rolnictwa *Sbornik statistiko-ekonomicznych swiedenij po sielskomu choziajstwu* (od r. 1907) podawał statystykę sumaryczną zwierząt gospodarskich w Królestwie Polskiem.

c) *Trudy Warszawskiego Statistycznego Komiteta: Statistika koniewodstwa i skotowodstwa w 1870 i 1899 g.*, t. XVIII

Koniewodstwo i skotowodstwo w 1907 g., t. XXXVI.

Nadto z okresu okupacji podczas wojny:

Die Viehzählung im k. k. Militär-General Gouvernement Polen nach dem Stande vom 15. März 1918 (wydanie litografowane Urzędu Statystycznego przy lubelskim General-Gubernatorze austriackim, przeznaczone jedynie po użytku urzędów).

VII. Ludność bezrolna, zarobki, wychodztwo i t. d.

1. Dzielnice polskie w obrębie państwa pruskiego.

Beiträge zur Statistik der Arbeitsverfassung der Landwirtschaft in Preussen nach der landwirthschaftlichen Betriebszählung vom Jahre 1907 (*Preussische Statistik*, t. 239, Berlin 1914).

Nadto materiały otrzymane ze spisów zawodowych i ogłaszane w publikacjach odpowiednich.

2. Dzielnice polskie w obrębie państwa austriackiego.

a) Wydawnictwa Centralnej Komisji Statystycznej w Wiedniu:

Die landwirthschaftlichen Löhne in den im Reichsrahte vertretenen Königreichen und Ländern nach dem Stande des Jahres 1893, *Oesterreichische Statistik*, t. XLIV, zeszyt 1, Wiedeń 1895.

b) *Wiadomości Statystyczne o stosunkach krajowych*, wydawane przez Krajowe Biuro Statystyczne:

Z. Pazdro: *Strejhi rolne w Galicji wschodniej w r. 1902 i 1903*, t. XX, zeszyt 4, Lwów 1903.

T. Pilat: *Wychodztwo z powiatów podolskich do Rosji w r. 1892*, t. XIII, zeszyt 3, Lwów 1892

F. Morawski: *Przesiedlanie się ludności z Galicji zachodniej do wschodniej*, t. XV, zeszyt 3, Lwów 1896.

Z. Pazdro: *Zaludnienie gmin i obszarów dworskich według spisu z r. 1900*, t. XIX, zeszyt 3.

3. Dzielnice polskie w obrębie państwa rosyjskiego.

a) Wydawnictwa Centralnego Komitetu Statystycznego w Petersburgu:

Statistika Rossijskoj Impierii, t. LXXX: *Cieny na raboczija ruki w sielskich choziajstwach czastnych wladalczew w Jewropiejskoj i Azjatskoj Rossii w 1910 godu*. Petersburg, 1913.

b) Wydawany przez Ministerstwo Rolnictwa *Sbornik statistiko-ekonomicznych swiedenij po sielskomu choziajstwu* zamieszczał wiadomości sumaryczne o płacy najemników rolnych.

c) *Trudy Warszawskiego Statistycznego Komiteta*: t. V: Zarobki w gub. suwalskiej i emigracja do Ameryki,

t. IX: Porównawcza statystyka zarobków ludności wiejskiej,

t. XIV: Ludność bezrolna,

t. XIX: Statystyka wychodźców sezonowych za granicę za lata 1900—1903,

t. XX: Wynagrodzenie najemników rolnych w okresie 1890—1900,

t. XXII: Statystyka emigracji i obieżysastwa za okres lat 15,

t. XXV: Liczba bezrolnych,

t. XXXIX, cz. I: Obieżysasi i wychodźcy z r. 1908.